

UDK 316.334.22(049.3)
004:331.543(497.11)(049.3)

Primljeno: 20. 10. 2025.

Stručni rad
Professional paper

Jelena Gaković

O PROCESU PROFESIONALIZACIJE ZANIMANJA U IT SEKTORU: SOCIOLOŠKA PERSPEKTIVA

Branka Matijević, *Na putu ka profesiji: Sociološki modeli i sektor informacionih tehnologija u Srbiji*, Institut društvenih nauka, Beograd, 2025)

Knjiga *Na putu ka profesiji: Sociološki modeli i sektor informacionih tehnologija u Srbiji* autorice Branke Matijević predstavlja značajan doprinos sociološkom promišljanju profesije i procesa profesionalizacije u savremenim društvenim kretanjima. Objavljena u Ediciji Istraživanja, Instituta društvenih nauka u Beogradu 2025. godine – rezultat je istraživačke programske aktivnosti istoimenog Instituta na kojem autorica djeluje kao naučna saradnica. Kako je istaknuto već na prvim stranicama knjige, radi se o revidiranoj verziji doktorske disertacije koja je odbranjena na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu krajem 2024. godine a zatim proširena, čime je prvobitno istraživanje dobilo oblik naučne monografije.

Riječ je u biti o integrisanom pristupu istraživanju koji uspješno povezuje teorijski sociološki okvir sa aktuelnim izazovima IT industrije na empirijskom nivou analize, tako da rezultati imaju kako naučnu relevantnost tako i primijenjeni društveni značaj. U tom kontekstu, važno je istaći da autorica već u samom Uvodu precizira svoj odvažan profesionalni cilj, formulisani kao „buđenje“ *sociologije profesije i zanimanja* (str. 8), smatrajući da ova specijalizovana grana nije u dovoljnoj mjeri zastupljena u domaćem akademskom kontekstu. U širem regionalnom prostoru situacija je slična. Zbog toga, kao vlastiti originalan doprinos Matijević nudi konkretan metodološki i analitički okvir koji pruža ne samo nove uvide, već i modele za dalji razvoj

istraživanja o procesima profesionalizacije. Polazeći od konvencionalnih socioloških pristupa gdje se rad uzima kao ključ razumijevanja društvene strukturalne promjene, a neke od vodećih industrija vide kao mjesta produkcije novih trendova u obrascima rada, zanimanja i profesija, autorica se odlučuje da pod lupu stavi dinamični IT sektor. Radi disciplinarne orijentacije bitno je istaći da se u sociološkoj klasifikaciji, sociologija profesije i zanimanja diferencira kao specifična poddisciplina unutar šire krovne oblasti ekonomske sociologije i/ili sociologije rada. Osim toga što nudi specijalizovana, praktično primjenjiva znanja, aktuelni značaj ovog užeg sociološkog domena ogleda se i u njegovoj mogućnosti da ponudi precizne odgovore na mnoga otvorena pitanja današnjice povezana sa tehnološkom transformacijom ljudskog rada.

Djelo je, prema svojoj strukturi podijeljeno u dvije glavne cjeline, koje zajedno sadrže deset poglavlja, uključujući Uvod, Zaključna razmatranja i na kraju dodatak Prilozi. Prvi dio nosi naziv „Teorijska razmatranja o profesionalizaciji“, dok je drugi dio naslovljen „Profesionalizacija IT zanimanja: empirijsko istraživanje“, pri čemu prvi dio obuhvata tri poglavlja: *O profesionalizaciji*, *Profesionalizacija u sociološkom i društvenom kontekstu* i *Profesionalizacija kao društveni konstrukt*; dok drugi dio čine četiri poglavlja naslovljena: *Istraživanje profesionalizacije*, *Uspostavljanje institucija kao početak profesionalizacije*, *IT zanimanja na putu ka modernoj profesiji* i *Nepredvidljivost dalje profesionalizacije: veštačka inteligencija*.

Dakle, prvi dio knjige je posvećen pregledu teorijskih doprinosa i dosadašnjih istraživanja, kao i ispitivanju različitih aspekata problema i definiranju osnovnih pojmova koji oblikuju istraživački okvir. Počinje tematskim poglavljem sugestivnog naslova *O profesionalizaciji*, gdje se kroz igru riječi poručuje da je etabliranje profesije kontinuirani proces, te razmatra način korištenja ključnih pojmova profesije i zanimanja, kao i njihovo teorijsko utemeljenje u djelima klasičnih sociologa od Durkheima, preko Marxa i Webera, zatim Parsonsa i funkcionalističke perspektive, sve do neoveberijanaca i na kraju, savremenih autora. Uočava se da je profesija pojam koji koristimo često i te se u svakodnevnom jeziku olako zamijeni srodnim pojmom zanimanje. Međutim, stručnom analizom pojmovnog para profesija-zanimanje razjašnjava se njihova relacija i nudi polazna definicija profesije prihvaćena u istraživanju: „...profesija predstavlja, kao prvo specifičan tip zanimanja, drugo (da) prevazilazi okvire ekonomske kategorije i poslednje, da se prema određenim elementima ili atributima razlikuje od običnih zanimanja“ (str. 18). Ovakvo tumačenje profesije smatramo utemeljenim, kao i naglasak koji se stavlja na dinamiku procesa profesionalizacije u kojem pripadnici nekog zanimanja teže ka društvenoj, odnosno, institucionalnoj legitimaciji profesionalnog identiteta. Od posebnog značaja je uvid

da se u procesu profesionalizacije ne radi o nužnom dosezanju cilja kroz etabliiranje profesije, nego o stalnom preispitivanju i oblikovanju pod uticajem društvenih, kulturnih, ekonomskih, kao i političkih okolnosti.

Dalji osvrt na problematiku pruža poglavlje pod nazivom *Profesionalizacija u sociološkom i društvenom kontekstu* koje se otvara mapiranjem objavljenih radova na temu zanimanja i profesije u sociološkim časopisima u Srbiji. Matijević konstatuje da su ove teme marginalno zastupljene u radovima, a kada se i istražuju u ograničenom broju slučajeva, profesije u centru pažnje su novinari, sudstvo, nastavnici i policija. Nakon pregleda i analize sadržaja naučnih i stručnih radova, fokus se premješta na šire strukturalne uslove informacijskog, odnosno, postindustrijskog društva kojeg prate ekonomija znanja i tehnološke inovacije. U datom kontekstu, kako sama autorica navodi, makrofaktori koji najviše utiču na prodor tehnologije u tkivo društvenog, dvostruki su: kapitalističko slobodno tržište i globalizacija (str 28.). S druge strane, društvene promjene koje donosi novi tip društva tiču se i transformacije rada i zaposlenosti (Castells), ali i procesa tercijarizacije i kvartalizacije, pri čemu je izuzetno naglašena uloga tehnokrata (Touraine). Ovo danas naročito važi za zanimanja inženjera u IT sektoru i telekomunikacijama koji su adekvatno odabran reprezent profesionalne grupe sa snažnim društvenim učinkom u informacijskom dobu.

Nadalje, u potpoglavlju o nacionalnom ambijentu daje se osvrt na specifične faktore u Srbiji koji pokazuju kako različiti kontekstualni činioci mogu uticati na tok profesionalizacije. Kroz niz pažljivo razvijenih teza autorica razmatra centralna pitanja ovog procesa, pri čemu posebno naglašava da je „... proces profesionalizacije važno analizirati u kontekstu političkih dešavanja, pravno-regulatornog okvira i stava javnog mnijenja...“ (str.32). Druga teza usmjerena je na pitanje insitucionalnog okvira uključujući i obrazovni sistem, čime dodatno obogaćuje naše razumijevanje realnih okvira koji su u većoj ili manjoj mjeri povoljni za proces profesionalizacije. Treća teza bavi se pitanjem dinamike savremenih društvenih faktora čiji se odnosi prepliću i međusobno uslovljavaju, što je ujedno razlog za zagovaranje multidisciplinarnog pristupa ovom kompleksnom fenomenu.

Nakon što su teorijski i konceptualni okviri uspostavljeni, uz posebnu pažnju posvećenu kontekstualizaciji, Matijević prelazi na razvijanje vlastitog teorijsko-metodološkog modela u poglavlju *Profesionalizacija kao društveni konstrukt*. Kako autorica ističe, riječ je o ideal-tipskom modelu koji sagledava proces profesionalizacije kroz dvije međusobno uključive dimenzije – procese konstrukcije i konstitucije. Ovako postavljeno konceptualno određenje zapravo se tiče interpretativne i objektivno-konstrukcionistačke perspektive (str. 37), pružajući tako

uravnoteženu i teorijski dosljednu analizu. Matijević zatim ističe da se u analizi procesa profesionalizacije različitih zanimanja može primijeniti atributivni model (Khoury), koji se bazira na dva komplementarna pristupa – modelu strukturnih atributa i modelu atributa o stavovima (str. 38). Prema njenom argumentovanom tumačenju, model strukturnih atributa temelji se zapravo na perspektivi objektivnog konstrukcionizma gdje se posebno naglašavaju društveni procesi i uzroci promjena u profesiji. Nasuprot tome, model atributa o stavovima, koji autorica povezuje sa interpretativnim konstrukcionizmom, usmjerava pažnju na subjektivno individualno iskustvo profesionalne prakse. U oba ova modela podrazumijeva se triangulacija metoda. U zasebnim potpoglavljima predstavljeni su procesi profesionalizacije iz ugla oba gledišta.

Drugi dio knjige pod naslovom „Profesionalizacija IT zanimanja: empirijsko istraživanje“ predstavlja ključni korak u funkciji testiranja teorijskog okvira i modela, omogućavajući dalju diskusiju kroz četiri poglavlja i prateća potpoglavlja. Boga-ta originalna empirijska građa prikupljena kombinacijom tehnika ankete i po-lustruktuiranog intervjua ima posebnu vrijednost, jer potkrijepljuje istraživanje kvalitativnim i kvantitativnim dokazima. Predstavljeni korpus podataka, proizašao iz terenskog rada i studiozne analize, pruža dragocjen resurs menadžerima u sektoru informacionih tehnologija i kreatorima javnih politika. Kako sama autorica navodi u završnom dijelu rada (str. 134-135) gdje su sažeti ciljevi ovog segmenta istraživanja nastojala je kao prvo, jasnije sagledati IT zanimanja; kao drugo, obrazložiti kako znamo da je počeo proces njihove profesionalizacije; kao treće, pokazati da se IT zanimanja kreću ka modernom tipu profesije; i kao četvrto, ustanoviti razloge zašto IT zanimanja još nisu stekla status profesije. Dalo bi se zaključiti da su ciljevi istraživanja u značajnoj mjeri ostvareni, a da je naučno razmatranje procesa profesionalizacije kroz prizmu konkretnog društvenog okvira i odabrane oblasti informacionih tehnologija, prevazišlo sektorske i lokalne granice. To zapravo znači da se razrađeni model može primjenjivati mnogo šire od prvobitnog konteksta u kojem je kreiran i djelovati kao motiv drugima da nastave istraživati slične teme.

Na kraju treba istaći da knjiga *Na putu ka profesiji: Sociološki modeli i sektor informacionih tehnologija u Srbiji* autorice Branke Matijević predstavlja polaznu tačku od presudnog značaja za dalji razvoj sociologije profesije i zanimanja u (post)digitalno doba, stoga će nesumnjivo privući pažnju čitalaca u akademskoj zajednici, stručnoj praksi i oblasti profesionalnog razvoja. Iz tih razloga, kao i objedinjenog naučnog i praktičnog pristupa problematici, mogla bi poslužiti širokom krugu čitalaca – istraživačima, studentima i stručnjacima iz prakse.

Adresa autorice
Author's address

Jelena Gaković
Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
jelena.gakovic@ff.unsa.ba

